

Сергій А. Єрохін¹, Олексій Ю. Браславець², Євгенія О. Шупік³

МАЛЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО У КОНТЕКСТІ ПРИНЦИПУ СУБСИДІАРНОСТІ: ДО ПИТАННЯ РОЗПОДІЛУ ФІНАНСОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ТА ФІСКАЛЬНОГО ТЯГАРЯ

У січні 2022 р. в Україні з'явився законопроект № 6539 від 21.01.2022 «Про домогосподарство (домоекономіку)». Цей документ означив тренд того, що в українському законодавстві досі відсутня правова дефініція такого способу ведення малого підприємництва, як домогосподарство. Потенційне запровадження цієї дефініції може суттєво змінити парадигму підходу до вивчення малого і середнього бізнесу і трактувати його як форму сімейного підприємництва, що обумовлено специфічними мотивами його економічної активності. Аналіз у контексті аристотелівсько-томістичного принципу субсидіарності дозволив встановити, що малі підприємства як суб'єкти сімейного підприємництва за рахунок своєї підприємницької активності самостійно забезпечують себе особисто та членів своєї сім'ї відповідними фінансовими ресурсами, а тому потенційно не створюють додаткового фінансового тягаря для бюджетів різних рівнів.

Ключові слова: мале та середнє підприємництво, сімейний бізнес, домогосподарство, домоекономіка, принцип субсидіарності, спрощена система оподаткування, показники балансу, балансовий метод, фінансові повноваження, фіскальний тиск.

Табл. 1. Літ. 25.

DOI: 10.32752/1993-6788-2022-1-248-249-80-92

Serhiy A. Ierokhin, Oleksiy Yu. Braslavets, Yevheniya O. Shupik

SMALL BUSINESS IN THE CONTEXT OF THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY: ON THE ISSUE OF DISTRIBUTION OF FINANCIAL POWERS AND FISCAL PRESSURE

In January 2022, the bill about the household (household economy) appeared in Ukraine. This document marked the trend of the fact that the Ukrainian legislation still lacks the legal definition of such a way of conducting small business as a household. The potential introduction of this definition can significantly change the paradigm of the approach to the study of small and medium businesses and treat it as a form of family business, due to the specific motives of its economic activity. Analysis in the context of the Aristotelian-Thomistic principle of subsidiarity revealed that small businesses as family businesses through their entrepreneurial activity provide themselves and their family members with adequate financial resources, and therefore do not potentially create additional financial pressure for different budgets levels.

Keywords: small and medium business, family business, household, household economics, subsidiarity principle, simplified taxation system, balance indicators, balance method, financial powers, fiscal pressure.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.02.2022.

Постановка проблеми. У січні 2022 р. у Верховній Раді України було оголошено про реєстрацію законопроекту «Про домогосподарство (домоекономіку)» [16]. Це вже не перша спроба суб'єктів підприємницької діяльності поставити питання у такий спосіб, що окрім тих організаційно-

¹ National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

² National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

³ National Academy of Management. Kyiv. Ukraine.

правових форм, які передбачені чинним господарським законодавством України, реально існує й така специфічна форма реалізації економічної діяльності, як домогосподарство або ж сімейне підприємництво. Спроби винести цю проблему на суспільну дискусію та розпочати процес правової формалізації щодо цього питання здійснювалися як у формі подання петицій [14], так і через створення законопроектів з боку профспілкової спільноти працівників малого та середнього підприємництва України [17].

З фінансово-правової точки зору ці процеси дозволяють поглянути на мале підприємництво так, що мале підприємництво може парадигмально трактуватися в якості однієї з імовірних форм сімейного підприємництва (бізнесу). Своєю чергою, такий підхід дозволяє по-новому поглянути на суть фінансової моделі малого підприємництва – не з традиційних для сучасної України варіантів позицій «моделі оптимізації податкових платежів» або «моделі уникнення й ухилення від оподаткування», але у контексті принципу субсидіарності, який передбачає впорядкований розподіл фінансових зобов'язань і повноважень у суспільстві за вектором «знизу вгору», від рівня сімей як базових спільнот, через проміжні спільноти й до рівня держави. Внаслідок цього виникає гостра потреба по-новому поглянути як на балансові пасиви суб'єктів малого підприємництва, так і на балансові пасиви бюджетів різних рівнів і, відповідно, раціонально і адекватно проаналізувати проблематику формування активів і малого бізнесу, і бюджетної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основоположним дослідженням, яким 1974 року започаткувалося систематичне вивчення сімейних аспектів малого підприємництва вважається робота Л.Барнса та С.Херсона про перетворюючий потенціал сімейного бізнесу [22]. В Україні економічною сутністю та визначенням дефініції сімейного бізнесу займалися І. Кулиняк та О. Кошик [12]. Я. Кондратюк досліджував окремі проблеми розвитку сімейних підприємств в Україні [11]. Комплексні студії означеної тематики належать кільком авторам. Так, зокрема, Ю. Солоненко присвятила ряд статей обґрунтуванню дослідження сімейного бізнесу як напрямку економічної наукової дисципліни [19], а також їй належить розвідка про управлінські аспекти сімейного бізнесу в умовах ринкової економіки [20] та порівняльний аналіз сімейного та несімейного підприємництва, виявлення їхніх ключових відмінностей та особливостей функціонування [18]. І. Дерід вивчала питання зарубіжного досвіду змісту та специфіки сімейного підприємництва [8] та їй же належить стаття про соціальну відповідальність у сімейному бізнесі [9]. Фінансові та фіскальні аспекти малого підприємництва досліджувалися О. Браславцем – зокрема, йшлося про спеціальні режими оподаткування як метод забезпечення фінансових інтересів малого підприємництва [7] та про спеціальні режими у контексті захисту інтересів фізичних осіб – платників податків, у тому числі робився наголос на сімейних аспектах проблеми [4; 5; 6]. Втім, досі не йшлося про вивчення малого (сімейного) підприємництва у контексті принципу субсидіарності, а також не досліджувалася проблема соціальної відповідальності суб'єктів малого підприємництва щодо фінансових особливостей їхнього публічно-правового статусу, що й обумовило появу нинішньої статті.

Мета дослідження. Метою статті є дослідження малого підприємництва як організаційно-правової форми реалізації сім'єцентричних мотивів господарювання, виявлення і систематизація основних передумов-детермінант малого підприємництва та вивчення їх у контексті принципу субсидіарності, на основі якого вибудовується система суспільно-державних фінансових відносин у європейському культурно-цивілізаційному просторі. Виявлені закономірності мають виявити фундаментальні основи для розробки у подальшому концепції вдосконалення системи оподаткування малого підприємництва у контексті балансу фіскальної функції та державного регуляторного впливу. Також досягнення поставлених цілей має сприяти виявленню актуального стану фінансово-правового урегулювання цієї проблеми та особливостей подальшого реформування в сучасних умовах спрощеної системи оподаткування.

Основні результати дослідження. Важливим вихідним пунктом для нинішнього дослідження стає питання про те, які базові мотиви визначають зацікавленість економічних агентів займатися підприємницькою діяльністю у цілому й малим і середнім підприємництвом зокрема. Цей аспект проблеми, якщо на нього подивитися неупередженим поглядом, дасть розуміння філософського та економічного сутнісного змісту, а не лише юридичної форми організації підприємництва. Не секрет, що зокрема щодо малого підприємництва (особливо того, яке користується спрощеним режимом оподаткування) може існувати упередження, що, мовляв, цю форму обирають для оптимізації (у тому числі уникнення й ухилення) оподаткування. Водночас сучасні дослідження серед базових цінностей, якими керуються потенційні підприємці при започаткуванні справи, називає інше: «Набуття внутрішнього комфорту та самоповаги; можливість відчувати конкретні результати своєї праці; володіння свободою творчості, можливість досягти піку творчої самореалізації; захищені власне матеріальне становище і матеріальне становище близького оточення; професійне зростання в особистісно важливих сферах діяльності; перспектива підвищити свій престиж в очах «ближнього і далекого» оточення, утвердитися у власних очах і очах оточуючих; досягнення багатства заради внутрішньої свободи і незалежності; набуття вміння виживати в складних ситуаціях; володіння цікавою роботою, пов'язаною з новими враженнями та спілкуванням з людьми; етична відповідальність перед професією (захист гідності професії, розвиток етичних норм і збільшення професійних знань)» [13, С.299]. Ще більш точно вказуються мотиви для малого підприємництва, зокрема, щодо такої великої за кількісними показниками сфери, як аграрний сектор — йдеться про : «...бажання селян збільшити свої статки, щоб забезпечити вищий рівень життя сім'ї. Основним стимулом служить вища дохідність несільськогосподарської діяльності порівняно із сільськогосподарською. Це відкриває широкі перспективи перед селянами та стимулює до розвитку підприємництва; можливість стати незалежним в економічному плані та отримати визнання серед громади; <...> самозайнятість цілий рік» [21]. Звичайно, може виникнути питання, наскільки репрезентативним є аграрний сектор порівняно з загальноекономічними показниками. Враховуючи, що «за

даними Державної служби статистики України, у I кварталі 2015 року чисельність зайнятого населення у сільській місцевості становила 5,0 млн. осіб, що складає майже третину серед загальної кількості зайнятого населення України. Рівень зайнятості сільського населення віком 15-70 років становив 53,7%» [21], напевно можемо стверджувати, що принаймні вагома частина суб'єктів малого підприємництва керується такими мотивами — зокрема, ми акцентували б увагу на забезпеченні вищого рівня життя сім'ї, незалежності в економічному плані та здобутті визнання серед громади. Це дозволяє нам принаймні на рівні гіпотези презюмувати, що сім'єцентричність, економічна незалежність та спільнотне визнання і є тими фундаментальними факторами, які зумовлюють діяльність малого та середнього підприємництва у принципі й в Україні зокрема.

Сім'єцентричність, економічна незалежність та спільнотне визнання — це настільки добре відомі цивілізаційні фактори, що з ними ми зустрічаємося ще у працях Арістотеля [2, С. 15-16] та у набагато пізніших роботах Томи Аквінського [1, С. 27-43], що свідчить про тривалу, авторитетно джерельно зафіксовану та історично послідовну й безперервну тяглість цих мотивів у економічній історії. За Арістотелем, «головна форма — сім'я <...> і об'єднання, що виникло у природній спосіб для задоволення щоденних потреб, це сім'я» [2, С. 16]. Власне, за ним же локальні спільноти або ж громади — це похідне, але так само природне для людства явище: «Об'єднання ж, що складається з більшої кількості сімей і задовольняє не тимчасові потреби, — поселення. Тому найбільшою мірою природно, що поселення можна вважати за колонію сім'ї» [2, С.16]. Ці цивілізаційні фактори настільки міцно вписані у людську природу, що, на нашу думку, цілком можуть розглядатися в якості цивілізаційно утворюючих економічних факторів підприємницької активності — сім'я та локальна спільнота. Логіка економічних суб'єктів керується саме цими базовими мотивами, а всі інші можуть вважатися додатковими, доповнюючими та похідними від них.

Для цієї статті ми не ставили за основну ціль проаналізувати згаданий вище законопроект «Про домогосподарство (домоекономіку)» [16] — це має стати предметом подальших досліджень. Для нас цей документ радше є індикатором того, що суб'єкт законодавчої ініціативи відчув тренд, пов'язаний із необхідністю визнати, що мале та сімейне підприємництво певною мірою виходить за рамки донині усталених в українському законодавстві організаційно-правових форм ведення господарської діяльності. Цей законопроект може стати першим кроком для визнання того, що домогосподарство як тип і спосіб господарювання і є основою малого, середнього, а тим паче сімейного підприємництва. У статті 2 законопроекту міститься формулювання дефініції: «домогосподарство — особа або сукупність осіб, які спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життєдіяльності, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують та витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у будь-яких із цих стосунків, або перебувати і в тих, і в інших стосунках» [16]. Саме визначення домогосподарства, що його

пропонує законопроект показове — воно, з одного боку, практично повністю відповідає тим ціннісно-мотиваційним детермінантам, про які йшлося вище. З іншого боку, воно майже повністю відповідає класичному опису *сім'ї-familia* з римського права [24, С. 77-82; 25, С. 492-495], яка могла мати як когнатське (кровне), так радше й агнатське (правове підпорядкування владі домовладки — *patria potestas*) споріднення [24, С. 80; 25, С. 520-527].

Якщо ми задля кращого розуміння суті малого і середнього (а тим паче сімейного) підприємництва і виходячи з його ціннісно-мотиваційних детермінант погодимося, що за певних умов це є різновид домогосподарства (домоекономіки), то вдаввшись до методу аналогій дійдемо висновку, що усі ці на перший погляд різні організаційно-правові форми насправді є лише різними дефініціями одного й того самого явища — фінансово-господарської діяльності *сім'ї* задля забезпеченні вищого рівня її життя, незалежності в економічному плані та здобуття визнання серед громади. Одразу ж постає питання — чим цей підхід може бути корисним для розуміння специфіки діяльності сімей як економічних суб'єктів? У першу чергу це дуже необхідний фундамент для вибудови адекватних суспільних (для нас важливо, що у т.ч. і фінансових) відносин між особою, *сім'єю*, локальними спільнотами та центральним урядом. З точки зору фінансів йдеться саме про базову проблему — розподілу фінансових повноважень між різними економічними агентами.

У цій справі у рамках запропонованої нами парадигми провідним та фундаментальним принципом може вважатися принцип субсидіарності [23, С.153-155]. У цілому цей принцип будується на концепції (а) розподілу та закріплення повноважень між різними рівнями соціальних структур та інституцій та (б) допомоги з боку структур вищого рівня структурам нижчого рівня у тому разі, коли останні не в стані самотійно виконати свої повноваження.

Принцип субсидіарності полягає не у централізації, тобто, не передбачає перебирання соціальними структурами вищого рівня на себе повноважень структур нижчого рівня. Навпаки, йдеться про децентралізацію, диверсифікацію повноважень (у нашому випадку — фінансових повноважень і зобов'язань) за умовною структурною ієрархією, яка будується за принципом «знизу вгору» і складається з:

- спільнот базового рівня — у нашому випадку може йтися або про домогосподарство, або про *сім'ю*, відповідно — про мале, середнє (у т.ч. сімейне) підприємництво;
- проміжних спільнот — у нашому випадку може йтися про локальну спільноту (громаду);
- спільнот найвищого рівня — держава.

Спільноти вищого рівня підключаються із допомогою спільнотам безпосередньо нижчого рівня лише і винятково на їхнє прохання і лише тоді, коли ті не спроможні самотужки впоратися зі своїми повноваженнями. Дотримання цього принципу дозволяє забезпечити оптимальний розвиток особи і менших спільнот (сімей, товариств, локальних громад тощо) та впливати на поглибленні відповідальності базових та проміжних спільнот за суспільне життя.

З фінансової точки зору це означає, що фінансові повноваження мають розподілятися не з рівня державного бюджету і до рівня сім'ї-домогосподарства, а з точністю до навпаки. За запропонованим нами вище підходом логіка фінансових повноважень і зобов'язань у природній спосіб починається з рівня сім'ї-домогосподарства, згодом поширюється на рівень локальних спільнот і лише потім переходить на рівень центрального уряду.

У фінансовому плані відображення ціннісно-мотиваційного ієрархічного ланцюжка «сім'я — локальна спільнота — держава» може бути відображена у формі умовного балансу фінансових показників (табл.1). Власне, цей баланс відобразить, на нашу думку, і фінансову логіку суб'єкта малого і середнього підприємництва, обумовлену природними мотивами його діяльності та вираженими у формулі й ієрархічності принципу субсидіарності.

Таблиця 1. Умовний базовий баланс фінансових показників домогосподарства, розроблено авторами за [3, с. 260-261]

Активи	Пасиви
А. Нерухоме майно	А. Капітал
	- патрімоніум
	В. Зобов'язання
	- утримання сім'ї
В. Рухоме майно	- забезпечення власної економічної незалежності
	- забезпечення статусу в спільноті
	- покриття заборгованості перед кредиторами
	- сплата податків (покриття зобов'язань перед державою)
	С. Резерви

Запропонований баланс дозволяє нам побачити ієрархічність фінансових показників — при цьому не стільки активів, на які як правило звертають увагу дослідники при аналізі діяльності малого підприємництва і які виступають предметом пильної уваги з боку держави з точки зору оподаткування. На нашу думку, найважливіше, що поведінку й логіку дій малого підприємця визначає структура його пасивів. У цій частині важливо звернути увагу, що аж ніяк не йдеться про отримання чи примноження прибутків — для логіки сім'єцентричного господарства (домогосподарства) прибуток не є обов'язком як таким, ані ціллю як такою — це лише одна з форм (наряду із доходом) забезпечення виконання балансових показників пасивів. Очевидно, що збереження так званого патрімоніум (сімейної спадщини), примноження його та передача наступним поколінням — це найголовніший фінансовий обов'язок, який визнає за собою у цій ситуації економічний суб'єкт і який досягається за рахунок доходів (у т.ч. прибутку) від використання нерухомого та рухомого майна. Другий за рейтингом фінансовий показник — виконання зобов'язань з утримання сім'ї — не менш важливий з точки зору домогосподарства. Адже заради нього, по-суті, економічний суб'єкт розпочав свою господарську діяльність, саме сім'я є первинним середовищем його екзистенції та сенсом його буття. Через це власник малої (сімейної) справи у будь-який економічно доступний йому спосіб робитиме усе, аби навіть за

умов повної своєї економічної незалежності та фінансового «суверенітету» забезпечити членів своєї сім'ї усіма видами матеріальних та нематеріальних благ, які сприятимуть триванню сім'ї та сімейної справи як *hic et nunc* (тут і зараз), так і у майбутньому. Наважимося стверджувати, що навіть за умов відсутності будь-якої фінансової підтримки з боку зовнішніх джерел — як от державний та місцеві бюджети, державні цільові фонди тощо — суб'єкт малого (сімейного) підприємництва все одно прагнутиме й намагатиметься досягти цілей, що стоять перед ним і виконати взяті на себе зобов'язання, які походять із цих цілей. Жодні спроби будь-кого переконати суб'єкта господарювання — власника справи в іншому не матимуть жодного сенсу, оскільки сім'я та сім'єцентричність його справи походять одна від одної та природно й цивілізаційно-культурно пов'язані між собою системою тісних та глибоких причинно-наслідкових зв'язків-детермінант. Третій та четвертий показники — забезпечення статусу в спільноті та покриття заборгованості перед кредиторами — майже аналогічні із попереднім, але вони характеризують детермінанти дещо менш міцного рівня, втім, не менш природні й цивілізаційно-культурно обумовлені. І лише насамкінці цього рейтингу ми можемо спостерігати показник покриття зобов'язань перед державою, який може виражатися у вигляді зобов'язань зі сплати податків. У цьому рейтингу держава як політична спільнота — це найостанніший мотив, на який, на нашу думку, зважатиме суб'єкт малого підприємництва у силу самої природи й цивілізаційно-культурної специфіки своєї організаційно-правової форми, мотивів та цілей діяльності й обумовленої ними фінансової балансової моделі. Цілком очевидно, що жодні спроби переконати власника такого виду підприємництва у зворотньому приречені на повний провал, а будь-які форми законодавчо — через писану норму — нав'язати інший спосіб мислення й іншу світоглядну модель не матимуть жодних ефектів окрім того, що економічний агент у такій ситуації всіяко намагатиметься досягнути своїх реальних цілей, навіть шляхом нехтування писаною правовою нормою.

Одночасно суб'єкти малого та середнього (у т.ч. сімейного) підприємництва у цілому вирізняються високим рівнем соціальної значущості. Як у транзитивних економіках, так і в умовах повноцінно функціонуючого ринкового господарства діяльність суб'єктів малого та середнього (у т.ч. сімейного) підприємництва є непересічною. З одного боку, вони у той чи інший спосіб заповнюють ті лакуни, що утворюються у національних економіках та з певних причин не можуть бути заповнені суб'єктами великого бізнесу — корпораціями. З іншого боку, малий та середній (у т.ч. сімейний) бізнес — це певною мірою процес самоорганізації економічних агентів, створення ними самостійного мікро- та мезосередовища, яке забезпечує як зайнятість населення, так і створення у національній економіці достатньо значущої частки доданої вартості. Як каже про це дослідниця сімейного підприємництва І.Дерід, «Сімейний бізнес на сьогодиншньому етапі соціально-економічного розвитку є не тільки надзвичайно поширеним кількісно, але й втілюється в різноманітних організаційних формах, масштабах та сферах бізнесу. Сімейний бізнес у широкому розумінні в Європейському союзі на протязі останніх років

охоплює від 65 до 80 % від загальної кількості компаній. І, при цьому, забезпечує в середньому 50 % загальної кількості робочих місць. В Азії на 2013 р. до сімейного бізнесу відносилось більше 60 % від загальної кількості фірм у таких країнах як Індія, Філіппіни, Таїланд, Сінгапур, Малайзія, Індонезія, Гонконг, трохи менше 60 % – у Південній Кореї, 35 % – у Тайвані, 13 % – в Китаї [2]. У США сімейний бізнес взагалі складає 80–90 % від загальної кількості компаній» [9, С.355]. Крім того, дослідники високо оцінюють ступінь інтегрованості сімейного підприємництва у суспільне життя, маючи на увазі також і високий рівень соціальної відповідальності: «Сімейний бізнес на сьогодишньому етапі соціально-економічного розвитку є не тільки надзвичайно поширеним кількісно, але й втілюється в різноманітних організаційних формах, масштабах та сферах бізнесу <...> Характер соціальної відповідальності у сімейному бізнесі залежить від масштабів бізнесу. Малий сімейний бізнес, де більшість або усі робітники – члени родини, вирізняється міцністю зв'язки родина-бізнес, а тому тут можна розраховувати на високий рівень соціальної відповідальності у прояві, характерному для малого бізнесу <...> Якщо бізнес фактично є сімейним і за економічними, і за поведінковими характеристиками, то є усі умови стверджувати, що такий бізнес буде характеризуватися більш високим рівнем соціальної відповідальності порівняно із несімейним бізнесом аналогічних масштабів та строків присутності на ринку» [9, С.355; 358].

На нашу думку, врахування особливостей мотивації та цілеспрямованості суб'єктів малого (у т.ч. сімейного) підприємництва дозволять більш зважено й реалістично вибудувати як систему державної підтримки малого підприємництва, так і адекватно підійти до питання оподаткування цього виду підприємницької діяльності. Адже ці організаційно-правові форми господарювання потенційно можуть не становити жодного тягаря для бюджетів різних рівнів та бюджетної системи у цілому, оскільки знову ж таки потенційно не потребують і не вимагають жодних видів бюджетних субсидій та дотацій – при тому, що одночасно такі суб'єкти потенційно можуть бути готові до сплати ними певної суми податкових зобов'язань. Важливо зауважити, що ключовою задачею малого та середнього підприємництва – з точки зору фіскальних інтересів держави та національних економічних інтересів – не є ані стати бюджетоутворюючим фактором, ані бути фінансовим ресурсом, за рахунок якого бюджети різних рівнів могли б наповнювати свої доходні частини. По-суті, можна стверджувати, що основне призначення такого типу господарювання – це забезпечення соціальної стабільності й не створення додаткового фінансового навантаження на пасиви (видаткову частину) бюджетних балансів держави. З боку держави малі та середні підприємці очікують не так уже й багато: спрощення інфраструктури обслуговування фінансових потоків (наприклад, накладних витрат, пов'язаних і з повним бухгалтерським, складським, касовим тощо обліком, ускладненою системою документообороту, обліку та звітності, контрольних процедур тощо) на тлі економічної самозайнятості таких осіб та створення ними додаткових робочих місць. Складність та делікатність таких задач у сучасних умовах в Україні ускладнюється ще й тим, що в умовах воєнного

стану для великих підприємств виникають колосальні ризики, пов'язані подекуди із потребою перенесення повної технологічної лінії виробництва у безпечні регіони країни — що не завжди є можливим. У той же час мобільність та еластичність малого та середнього підприємництва дозволяє буквально у лічені дні вирішити цю проблему.

Висновки. Культурна особливість вітчизняної системи малого підприємництва, за якої економічні агенти певною мірою воліли б надати перевагу так званому базовому рівню, тобто, здійснювати бізнес-активність за сприяння сімейних зв'язків, найближчого оточення, родичів, сусідів тощо, природно і гармонійно вписана у культурно-цивілізаційні особливості ролі сім'ї та сімейного справи, які формувалися у Європі протягом тисячоліть. Такого типу діяльність, яка у зарубіжній практиці здобула назву «сімейного підприємництва», довела свою життєздатність та стійкість у країнах південної Європи, зокрема, в Італії — і, на нашу думку, є не менш актуальною для сучасної України.

З огляду на зазначене, проблема розвитку усієї системи малого та середнього підприємництва, створення умов для її підтримання, забезпечення фінансової стабільності та раціонально обґрунтованої мотивації для економічної активності становить нагальну потребу. Державі варто поглянути на мале і середнє підприємництво не як на ще один фіскальний фінансовий ресурс для подальшого бюджетного перерозподілу, але як на базовий економічний інструмент становлення та подальшого розвитку громадянського суспільства — і забезпечити гарантії фінансової стабільності для цієї самобутньої та вкрай важливої форми ведення господарської діяльності.

Усі особливості фінансової моделі малого (сімейного) підприємництва створюють умови для того, аби бачити у них важливого учасника та співтворця збалансованих суспільно-економічних відносин. Фізичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі й малого підприємництва, як ті, хто використовує загальну систему (загальний стандартний режим) оподаткування, так і ті, хто сплачує єдиний податок (спеціальний податковий режим), не мають технічної можливості користуватися пільгами, передбаченими чинним Податковим кодексом України для оподаткування доходів фізичних осіб. Також фізичні і юридичні особи — суб'єкти підприємницької діяльності, виступаючи у організаційно-правовій формі самоорганізації економічної діяльності, потенційно не створюють додаткового фінансового тягаря для бюджетів різних рівнів, оскільки — знову ж таки, потенційно — не стають споживачами соціальних допомог і виплат з боку бюджетних фондів — по-суті, вони за рахунок своєї підприємницької активності самостійно забезпечують себе особисто та членів своєї сім'ї відповідними фінансовими ресурсами. Тим самим вони де-факто (але не де-юре) перебирають на себе зобов'язання (пасиви) держави і через власну й самоорганізовану діяльність (активи) беруть неочевидну й опосередковану участь у перерозподілі фінансових повноважень щодо забезпечення — у тому числі й соціального — своїх сімей. Специфіка саме цих перерозподільчих відносин, на нашу думку, полягає у тому, що типологічно їх можна і потрібно

віднести до пасивних фінансових операцій бюджетної сфери, які не є настільки очевидними, як операції з активами. Відповідно, користуючись балансовим методом, ми можемо сміливо стверджувати, що, не створюючи додаткових обтяжень для пасивів (видаткової частини) бюджетів, фізичні і юридичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, у тому числі й малого підприємництва, тим самим не створюють і фінансової необхідності збільшувати активи (доходну частину) бюджетів. Іншими словами, уже сам факт функціонування фізичних і юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, у тому числі й малого підприємництва, створює ситуацію, в якій відсутня необхідність при плануванні бюджетів збільшувати показники доходної частини бюджетів за рахунок планування збільшення податкового тягара для таких осіб як платників податків.

Наявні тенденції у вітчизняному законодавстві – як мінімум, визнання потреби запровадити у нормативно-правову практику нової фінансово-правової дефініції «домогосподарство» – дозволяють з обережним оптимізмом дивитися на ситуацію із державною підтримкою малого підприємництва у цілому. Тренди свідчать про те, що система публічних фінансів уже готова до нових підходів у розбудові сфери малого підприємництва – з дотриманням принципу субсидіарності, у напрямку децентралізованої відцентрової, персоналістично-орієнтованої, сім'єцентричної, економічно незалежної та у потенціалі фінансово-суверенної фінансово-бюджетної моделі стосунків між суб'єктами малого (сімейного) підприємництва, побудованої за вектором «знизу вгору», від рівня базових спільнот (сім'ї) через проміжні спільноти (локальні спільноти та громади) і до найвищого рівня (держави).

1. Аквінський Тома. Коментарі до Арістотелевої «Політики» / Пер. з латини О. Кислюк. К.: Основи, 2003. 796 с.

2. Арістотель. Політика / Пер. з давньогр. та передм. О. Кислюка. К.: Основи, 2000. 239 с.

3. Безпаленко О.В., Браславець О.Ю., Ганущак Т.В. та ін. Економіка та право: глобальна трансформація: міжнародна колективна монографія / за заг.ред. О.В.Безпаленко. К.: Видавництво «Наукова столиця», 2021. 325 с.

4. Браславець О. Податки з фізичних осіб в Україні : [монографія] / О. Браславець. К. : Коледж "Бакаляр", 2003. 170 с.

5. Браславець О. Податкова політика та захист інтересів платників податків : [текст] / О. Браславець. // Наукові праці МАУП / Редкол. : М. Ф. Головатий (голов. ред.) та ін. Вип. . 9. Проблеми та перспективи розвитку фінансової системи України. К. : МАУП, 2003. С. 40-44.

6. Браславець О. Ю. Податкова система : [навч. посібн] / О. Браславець, А. Базилюк. К. : ВНЗ "Національна академія управління", 2003. 422 с.

7. Браславець О. Спеціальні податкові режими як метод забезпечення фінансових інтересів малого підприємництва : [текст] / О. Браславець. // Актуальні проблеми економіки. 2002. № 3. С. 20-28.

8. Дерід І.О. Сімейний бізнес: сутність та специфіка у різних країнах світу. / Вісник Харківського національного університету ім. В.Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2014. № 4 (1144). С. 101-103.

9. Дерід І.О. Соціальна відповідальність у сімейному бізнесі / І.О. Дерід // Духовно-моральнісні основи та відповідальність особистості у долі людської цивілізації: зб. наук. пр.: за матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 5-6 листопада 2014 р., м. Харків: у 2 ч. Ч. 1 / ред. О.Г. Романовський, Ю.І. Панфілов. Харків: НТУ" ХПІ", 2015. С. 355-359.

10. Коваленко П. В Україні хочуть узаконити сімейний бізнес: можна без ФОПів. // Обозреватель. 2022. 30 січня. [Електронне джерело] Режим доступу: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/fea/v-ukraini-uzakonyat-simejniy-biznes-mozhna-bez-fopiv-ale-dovedetsya-zvituvati-pro-kozhu-kopijku.htm>. (дата звернення: 20.05.2021).
11. Кондратюк Я. Проблеми розвитку сімейних підприємств в Україні. // Правовий тиждень. 2013. 3 грудня. [Електронне джерело] Режим доступу: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123216>. (дата звернення: 20.05.2021).
12. Кулиняк І.Я., Кошик О.В. Сімейний бізнес: сутність поняття. / Збірник науково-технічних праць Національного лісотехнічного університету України. 2014. Вип. 24.9. С.390-393.
13. Лугова В. М., Єрмоленко О. А. Соціально-психологічні аспекти мотивації підприємницької діяльності // Проблеми економіки. 2017. № 4. С. 296-301.
14. Макасеєв Д.А. Петиція до Президента України про визнання дефініції «сімейне підприємство»: оприлюднена 28 травня 2019, №22/054914-еп. [Електронне джерело] Режим доступу: <https://petition.president.gov.ua/petition/54914>. (дата звернення: 20.05.2021).
15. Полятикіна Л. І., Бур'ян Н. Ю. Малий та середній бізнес в Україні : сучасний стан та тенденції розвитку / Розвиток підприємництва в аграрному секторі економіки України в умовах глобальних викликів: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 23-24 квітня 2020 р.) / відп. ред. М.М. Лячук. К.: НУБіП України, 2020. 105 с.
16. Проект Закону про домогосподарство (домоекономіку): законопроект № 6539 від 21.01.2022. [Електронне джерело] Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73617. (дата звернення: 20.05.2021).
17. Проект Закону України «Про сімейне підприємство» Федерації профспілок працівників малого та середнього підприємництва України від 18.10.2010. [Електронне джерело] Режим доступу: <http://federation.org.ua/zakonodavstvo2/proekt-zu-pro-simejne-pidpriemstvo.html>. (дата звернення: 20.05.2021).
18. Солоненко Ю. Сімейний бізнес: порівняння з несімейним, ключові відмінності та особливості функціонування / Юлія Солоненко // Галицький економічний вісник. Т. : ТНТУ, 2021. Том 71. № 4. С. 140-150. (Підприємництво, торгівля та біржова діяльність).
19. Солоненко Ю. Сімейний бізнес як наукова дисципліна: інтелектуальна траєкторія становлення та розвитку. // Економіка і організація управління. 2020. № 1(37). С. 126-138. [Електронне джерело] Режим доступу: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/7929>. (дата звернення: 20.05.2021). DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.1.13>
20. Солоненко Ю. Управління сімейним бізнесом в умовах ринкової економіки. // Економіка і організація управління. 2016. № 3 (23). С. 417-423.
21. Шувар Б. І. Аналіз передумов розвитку малого підприємництва на селі // Ефективна економіка. 2015. № 8. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4346>
22. Barnes L. B., Hershon S.A. Transferring Power in the Family Business // Family Business Review. Winter 1994. № 4. vol.7. P. 377-392. : From the Magazine Harvard Business Review (July 1976). 1976. № 4 (54). P. 105-114. [Електронне джерело] Режим доступу: <https://hbr.org/1976/07/transferring-power-in-the-family-business>.
23. Braslavets Oleksii, Semenova Viktoriya. Realizacja zasady pomocniczosci w normach prawnych ustawodawstwa ukraińskiego dotyczących rodziny i dzieci / Prawa dziecka: perspektywa Kosciola, red. ks. Piotr Kroczeek, Papieski Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie // Annales canonici (Seria "Monographiae"). 2015. № 3. S.153-174.
24. Litewski W. Podstawowe warto ci prawa rzymskiego. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagellonskiego, 2001. 208 s.
25. Sohm R. Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego. — Warszawa: Instytut Wydawniczy "Biblioteka Polska", 1925. 764 s.

1. Akvinskyi Toma. Komentari do Aristotelevoi «Polityky» / Per. z latyny O. Kysliuk. K.: Osnovy, 2003. 796 s. [Ukrainian]

2. Aristotel. Polityka / Per. z davnohr. ta peredm. O. Kysliuka. K.: Osnovy, 2000. 239 s. [Ukrainian]

3. Bezpalenko O.V., Braslavets O.Iu., Hanushchak T.V. ta in. Ekonomika ta pravo: hlobalna transformatsiia: mizhnarodna kolektyvna monohrafiia / za zah.red. O.V.Bezpalenko. K.: Vydavnytstvo «Naukova stolystsia», 2021. 325 s. [Ukrainian]

4. Braslavets O. Podatky z fyzychnykh osib v Ukraini : [monohrafiia] / O. Braslavets. K. : Koledzh "Bakaliar", 2003. 170 s. [Ukrainian]
5. Braslavets O. Podatkova polityka ta zakhyst interesiv platnykiv podatkov : [tekst] / O. Braslavets. // Naukovi pratsi MAUP / Redkol. : M. F. Holovaty (holov. red.) ta in. Vyp. . 9. Problemy ta perspektyvy rozvytku finansovoi systemy Ukrainy. K.: MAUP, 2003. S. 40-44. [Ukrainian]
6. Braslavets O. Yu. Podatkova systema : [navch. posibn] / O. Braslavets, A. Bazyliuk. K. : VNZ "Natsionalna akademiia upravlinnia", 2003. 422 s.[Ukrainian]
7. Braslavets O. Spetsialni podatkovy rezhymy yak metod zabezpechennia finansovykh interesiv maloho pidpriemnytstva : [tekst] / O. Braslavets. // Aktualni problemy ekonomiky. 2002. № 3. S. 20-28. [Ukrainian]
8. Derid I.O. Simeinyi biznes: sutnist ta spetsyfika u riznykh krainakh svitu. / Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.Karazina. Seriia: Mizhnarodni vidnosyny. Ekonomika. Krainoznavstvo. Turyzm. 2014. № 4 (1144). S. 101-103. [English]
9. Derid I.O. Sotsialna vidpovidalnist u simeinomu biznesi / I.O. Derid // Dukhovno-moralnisni osnovy ta vidpovidalnist osobystosti u doli liudskoi tsyvilizatsii: zb. nauk. pr.: za mater. Mizhnar. nauk.-prakt. konf., 5-6 lystopada 2014 r., m. Kharkiv: u 2 ch. Ch. 1 / red. O.H. Romanovskiy, Yu.I. Panfilov. Kharkiv: NTU " KhPI", 2015. S. 355-359. [Ukrainian]
10. Kovalenko P. V Ukraini khochut uzakonyty simeinyi biznes: mozhna bez FOPiv. // Obozrevatel. 2022. 30 sichnia. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <https://news.obozrevatel.com/ukr/economics/fea/v-ukraini-uzakonyat-simeinij-biznes-mozhna-bez-fopiv-ale-dovedetsya-zvituvati-pro-kozhnu-kopijku.htm>. [Ukrainian]
11. Kondratiuk Ya. Problemy rozvytku simeinykh pidpriemstv v Ukraini. // Pravovy tyzhden. 2013. 3 hrudnia. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=123216>. [Ukrainian]
12. Kulyniak I.Ia., Koshyk O.V. Simeinyi biznes: sutnist poniattia. / Zbirnyk nauko-tekhnichnykh prats Natsionalnoho lisotekhnichnoho universytetu Ukrainy. 2014. Vyp. 24.9. S.390-393. [Ukrainian]
13. Luhova V. M., Yermolenko O. A. Sotsialno-psykholohichni aspekty motyvatsii pidpriemnytskoi diialnosti // Problemy ekonomiky. 2017. № 4. S. 296-301. [Ukrainian]
14. Makaseev D.A. Petytsiia do Prezidenta Ukrainy pro vyznannia definitsii «simeine pidpriemstvo»: opryliudnena 28 travnia 2019, №22/054914-ep. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <https://petition.president.gov.ua/petition/54914>. [Ukrainian]
15. Poliatykina L. I., Burian N. Yu. Malyi ta serednii biznes v Ukraini : suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku / Rozvytok pidpriemnytstva v ahromomu sektori ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalnykh vyklykiv: zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (m. Kyiv, 23-24 kvitnia 2020 r.) / vidp. red. M.M. Ilchuk. K.: NUBiP Ukrainy, 2020. 105 s. [Ukrainian]
16. Proekt Zakonu pro domohospodarstvo (domoekonomiku): zakonoproekt № 6539 vid 21.01.2022. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73617. [Ukrainian]
17. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro simeine pidpriemstvo» Federatsii profspilok pratsivnykiv maloho ta serednoho pidpriemnytstva Ukrainy vid 18.10.2010. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <http://federation.org.ua/zakonodavstvo2/proekt-zu-pro-simeine-pidpriemstvo.html>. [Ukrainian]
18. Solonenko Yu. Simeinyi biznes: porivniannia z nesimeinym, kluchovi vidminnosti ta osoblyvosti funktsionuvannia / Yuliia Solonenko // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. T.: TNTU, 2021. Tom 71. № 4. S. 140-150. (Pidpriemnytstvo, torhivlia ta birzhova diialnist). [English]
19. Solonenko Yu. Simeinyi biznes yak naukova dystsyplina: intelektualna traiektoriia stanovlennia ta rozvytku. // Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia. 2020. № 1(37). S. 126-138. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <https://jeou.donnu.edu.ua/article/view/7929>. [Ukrainian]
20. Solonenko Yu. Upravlinnia simeinym biznesom v umovakh rynkovoi ekonomiky. // Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia. 2016. № 3 (23). S. 417-423.[Ukrainian]
21. Shubar B. I. Analiz peredumov rozvytku maloho pidpriemnytstva na seli // Efektyvna ekonomika. 2015. № 8. <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4346> [Ukrainian]
22. Barnes L. V., Hershon S.A. Transferring Power in the Family Business // Family Business Review. Winter 1994. № 4. vol.7. P. 377-392. : From the Magazine Harvard Business Review (July 1976). 1976. № 4 (54). P. 105-114. [Elektronne dzherelo] Rezhym dostupu: <https://hbr.org/1976/07/transferring-power-in-the-family-business>. [English]
23. Braslavets Oleksii, Semenova Viktoriya. Realizatsia zasady pomocniczosci w normach prawnych ustawodawstwa ukraińskiego dotyczących rodziny i dzieci / Prawa dziecka: perspektywa Kosciola, red. ks.

Piotr KroczeK, Papieski Uniwersytet Jana Pawła II w Krakowie // Annales canonici (Seria "Monographiae"). 2015. № 3. S.153-174. [English]

24. Litewski W. Podstawowe wartości prawa rzymskiego. Krakow: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagellonskiego, 2001. 208 s. [English]

25. Sohm R. Instytucje, historia i system rzymskiego prawa prywatnego. Warszawa: Instytut Wydawniczy "Biblioteka Polska", 1925. 764 s. [English]